

Ольга Георгіївна Шило, Наталія Валеріївна Глинська

Відділ дослідження проблем кримінального процесу

та судоустрою

Науково-дослідний інститут вивчення

проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України

Харків, Україна

РОЛЬ ВЕРХОВНОГО СУДУ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОСТІ ТА ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Анотація. Одним із засобів забезпечення сталості та єдності судової практики є рішення Верховного Суду, в яких здійснюється відступ від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах. Чинне кримінальне процесуальне законодавство України чітко регламентує порядок здійснення такого відступу, який в цілому відповідає практиці Європейського суду з прав людини та міжнародним рекомендаціям у цій сфері. Проте вказаному порядку іманентні істотні особливості, що потребують наукового аналізу чинної процесуальної форми в даному її сегменті з точки зору її адекватності потребам у забезпеченні права кожного на справедливий суд та очікуванням суспільства щодо розумної прогнозованості судових рішень. З огляду на це, в межах даної наукової роботи здійснено дослідження категорій «єдність» та «сталість» судової практики як предмету забезпечення Верховним Судом. Для досягнення поставленої мети авторами використано комплекс сучасних загальнонаукових та спеціальних правових методів. У роботі розглянуто процесуальний порядок відступу Верховним Судом від висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах; проаналізовано правову природу питання ієрархії правових позицій Верховного Суду. Встановлено, що ключовою ідеєю, яка втілена законодавцем у нормативну модель порядку відступу від висновку щодо застосування норми права, є те, що можливість такого відступу від висновку залежно від складу суду, в якому його було прийнято, надається суду у складі більшої кількості суддів Верховного Суду, що й зумовлює «вищий ступінь значення» такого висновку та застосування саме його в подальшій судовій практиці. Дослідження вказаних напрямів здійснено з урахуванням рекомендацій Консультативної ради європейських суддів, а також релевантної практики Верховного Суду.

Ключові слова: правова позиція; Касаційний кримінальний суд, сталість та єдність судової практики, ієрархія правових позицій Верховного Суду, висновок щодо застосування норми права.

Olha H. Shylo, Nataliia V. Hlynska

Department of the Problem of Criminal Procedure and Judiciary
Academician Stashis Scientific Research Institute
for the Study of Crime Problems
National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kharkiv, Ukraine

MODALITIES OF THE ROLE OF THE SUPREME COURT IN THE MECHANISM OF ENSURING THE SUSTAINABILITY AND UNITY OF JUDICIAL PRACTICE

Abstract. *One of the means of ensuring the stability and unity of judicial practice is the decision of the Supreme Court, which deviates from the conclusion on the application of the rule of law in such legal relations. The current criminal procedural legislation of Ukraine clearly regulates the procedure for such a derogation, which is generally in line with the case law of the European Court of Human Rights and international recommendations in this area. However, this procedure has immanent significant features that require scientific analysis of the current procedural form in this segment with regard to its adequacy to the needs of ensuring the right of everyone to a fair trial and society's expectations for reasonable predictability of court decisions. In view of this, within the framework of this study, the categories "unity" and "sustainability" of judicial practice as a subject of provision by the Supreme Court was carried out. To achieve this purpose, the authors used a set of modern general and special legal methods. The study considers the procedural order for the Supreme Court to deviate from the conclusion on the application of the rule of law in such legal relations; the legal nature of the issue of the hierarchy of legal positions of the Supreme Court is analysed. It is established that the key idea embodied by the legislator in the statutory model of the procedure for deviating from the opinion on the application of the rule of law is that the possibility of such a deviation from the opinion, depending on the composition of the court in which it was adopted and determines the "higher degree of significance" of such a conclusion and its application in further judicial practice. These areas were studied with the consideration of the recommendations of the Advisory Council of European Judges, as well as the relevant practice of the Supreme Court.*

Keywords: legal position; Criminal Court of Cassation, sustainability and unity of judicial practice, hierarchy of legal positions of the Supreme Court, conclusion on the application of the rule of law.

ВСТУП

Традиційно в більшості правових держав керівна роль у формуванні сталості та єдності судової практики належить Верховному Суду. Невипадково законодавець України визначив функціональне призначення Верховного Суду в системі судоустрою України саме через забезпечення сталості та єдності судової практики. Так, відповідно до ч. 1 ст. 36 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»¹, Вер-

¹ Закон України № 31 «Про судоустрій і статус суддів» від 20 червня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 18.06.2020).

Law of Ukraine No 31 "On the Judiciary and the Status of Judges". (2020, June). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

ховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. Для того, щоб практика Верховного Суду була взірцем правозастосування та виконувала своє функційне призначення, безумовно, й самі рішення Верховного Суду мають бути високоякісними (законними, обґрунтованими та справедливими) та при цьому демонструвати єдиний підхід вищого судового органу до вирішення спірних правових питань [1–9]. З цього приводу варто зазначити, що у Висновку Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) №20 «Про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону» (м. Страсбург, 10 листопада 2017 року) [10] (далі – Висновок КРЕС) наголошено на необхідності існування в рамках верховного суду механізмів, здатних виправляти непослідовності практики цього суду. Так, в п. 24 цього Висновку КРЕС вказано: наявність інструментів щодо забезпечення єдності практики в одному суді особливо актуальне для верховних судів. Це питання набуває надзвичайної важливості у випадках, якщо сам верховний суд є джерелом невизначеності та суперечливої судової практики замість того, щоб забезпечувати її єдність. Отже, існування в рамках верховного суду механізмів, здатних виправляти непослідовності практики цього суду, має першорядне значення. Відповідні інструменти можуть включати, наприклад, звернення до великих палат або скликання більших колегій у випадках, коли судова практика верховного суду стає неоднаковою, або коли можливим є перегляд і скасування раніше встановленого прецеденту [10].

Саме на вирішення вказаного завдання спрямований створений національним законодавцем механізм – інститут «*overtuling*» (спеціальний порядок зміни правової позиції вищого судового органу з того чи іншого проблемного питання, який використовується вищими судовими інстанціями країн англо-саксонської правової традиції). Чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає передачу справи колегією Верховного Суду, що розглядає справу в касаційному порядку, на розгляд палати, об'єднаної палати чи Великої палати Верховного Суду, якщо суд, що розглядатиме справу в касаційній інстанції, вважатиме за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні палати, об'єднаної палати чи Великої Палати Верховного Суду (стаття 434¹, 434² Кримінального процесуального кодексу України (КПК))¹.

Впровадження цього механізму виявило свою ефективність як засобу подолання розбіжностей в практиці Верховного Суду. Разом з тим, непоодинокими лишаються й факти наявності протилежних правових позицій вищого судового

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України від 11 вересня 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.05.2020).

Criminal Procedure Code of Ukraine. (2020, September). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

органу, що негативно позначається на правозастосуванні та дезорієнтує суди нижчої інстанції при вирішенні аналогічних правових питань, а отже знижує функціональну роль Верховного Суду в загальному механізмі забезпечення сталості та єдності судової практики. Викладене вимагає здійснення наукового пошуку в напрямі дослідження існуючого механізму вирішення розбіжностей у судовій практиці та оцінки існуючої правової ситуації потребам забезпечення її сталості та єдності.

Під час дослідження констатовано, що теоретико-прикладні питання сталості та єдності судової практики розглядалися у працях багатьох фахівців різних часів, що досліджували правовий статус Верховного Суду (України), а також висвітлювали питання стосовно забезпечення ним єдності судової практики, серед яких Н. Бакаянова, І. Бейцун, Н. Бобечко, Є. Бондаренко, С. Братусь, С. Васильєв, М. Вільгушинський, В. Городовенко, О. Готін, М. Деменчук, Є. Додін, В. Долежан, А. Дрішлюк, О. Жидков, Л. Зуєвич, Н. Зозуля, С. Кашкін, О. Кібенко, С. Ківалов, М. Косюта, В. Кравчук, Н. Слотвінська, О. Кот, Н. Крестовська, Н. Кузнєцова, Л. Луць, Б. Малишев, В. Марочкін, Л. Москвич, П. Музиченко, В. Мусієвський, І. Назаров, Л. Нестерчук, Н. Нор, І. Олендер, П. Орловський, Л. Остафічук, Н. Пильгун, М. Попович, Ю. Полянський, С. Погребняк, С. Прилуцький, Б. Потильчак, Б. Пошва, М. Руденко, Д. Радиш, О. Романов, Я. Романюк, Т. Росік, О. Свида, М. Сірий, О. Скакун, В. Сердюк, В. Сухонос, Ю. Фідря, Л. Фесенко, О. Уварова, С. Шевчук, О. Шередко, В. Шишкін та ін. Серед зарубіжних вчених проблеми забезпечення єдності судової практики верховними (вищими) судами досліджували Боніка, А., Вудрафф, М. Дж. [11], М. Марієтта, Т. Фарлі, [12], Ю. А. Джепа [13], Е. П. Парера [14], Р. С. Давієс [15], Дж. Л. Торрес [16], Т. Прайор [17], Е. Понс Парера [18] та інші.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Методологічну базу дослідження склав комплекс сучасних загальнонаукових і спеціальних методів, що ними оперують у правовій науці. При цьому ми виходили насамперед з того, що система методів повинна бути пов'язана з визнанням об'єктивності існування і потреби розвитку досліджуваних правових явищ – єдності та сталості судової практики, рішень Верховного Суду, що вирішують існуючу розбіжність у правозастосуванні, як одного з ключових засобів забезпечення єдності та сталості судової практики, соціально-правових очікувань від якості судової практики Верховного суду на сучасному етапі розвитку суспільства тощо. Під розбіжністю у правозастосуванні ми розуміємо наявність різних правових позицій правозастосовників щодо застосування однієї тієї самої правової норми у подібних правовідносинах. При цьому правова позиція може бути як вираженою та оформленою в структурі змісту конкретного судового рішення, так і такою, що лише сформована у свідомості пра-

возастосовника на етапі прийняття судового рішення за результатами оцінки конкретної правової ситуації у тому чи іншому кримінальному провадженні.

Загальний рівень методології представлений методом матеріалістичної діалектики, що не втратила досі своєї актуальності, оскільки висуває вимоги всебічності та об'єктивності до пізнання реально існуючих явищ, а також їх зв'язків із практичною діяльністю в сфері кримінального провадження. Вибір і використання конкретних методів дослідницького процесу залежали від етапу пізнання та мети, яка ставилась на певному відрізку пізнавальної діяльності. Так, діалектичний метод дозволив констатувати, що єдність та сталість судової практики мають тісний зв'язок із забезпеченням права кожного на справедливий суд, створюючи для цього необхідне підґрунтя, що полягає у втіленні принципу правової визначеності та забезпеченні розумної прогнозованості судових рішень. При цьому саме використання діалектичного методу надало можливість дійти до висновку, що сталість судової практики відображає константний стан єдиного правозастосування, інакше кажучи, це «укорінена» єдність вирішення одних і тих само правових питань як прямий показник переходу кількості у якість.

Для узагальнення та розробки цілісного бачення механізму вирішення розбіжностей у судовій практиці був застосований комплекс методів теоретичного пізнання. Системний метод дозволив розглянути сталість практики Верховного Суду як важливий елемент системи правових засобів забезпечення єдності судової практики, який перебуває з іншими елементами у взаємозв'язку і взаємозалежності, застосовується для вирішення конкретного завдання – забезпечення єдності та сталості судової практики у царині кримінального провадження, що, власне, й виступає тією інтегративною якістю, яка характеризує саму систему цих засобів. Метод абстрагування був застосований для викладення релевантних правових позицій Верховного суду мовою схематичності, визначення основного та відкидання неістотного для демонстрації наявності протилежних рішень цього органу, а відтак й відсутності єдності його практики з того чи іншого питання.

Формально-юридичний метод застосовано для уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження (зокрема, поняття «сталості судової практики»), формулювання існуючого нормативного механізму подолання колізії правових позицій Верховного Суду у спосіб спрямування судом кримінального провадження для розгляду палатою, об'єднаною палатою чи Великою Палатою Верховного Суду залежно від того, ким само було сформульовано висновок про застосування норми права у подібних правовідносинах; визначення позиції законодавця щодо ієрархії правових позицій Верховного Суду.

Логічний метод (прийоми аналізу, синтезу та індукції) дозволив проаналізувати проблемні питання однакового застосування Верховним судом норм права у подібних правовідносинах та визначити у дослідженні правові засоби

забезпечення єдності судової практики, що є необхідною умовою подолання проблеми наявності діаметрально протилежних судових позицій з однотипних правових питань.

Порівняльно-правовий метод був застосований при дослідженні бачення феномену сталості та єдності судової практики вищого судового органу на міжнародному рівні. Метод ідеалізації й моделювання дозволив розробити ідеальну теоретичну модель механізму вирішення розбіжностей у судовій практиці та ін. При цьому всі наукові методи дослідження використовувалися у взаємозв'язку і взаємозалежності, що сприяло забезпеченню всебічності, повноти, об'єктивності дослідження та дозволило закласти фундамент для подальших можливих напрямів розвитку теоретичних уявлень про досліджуване явище.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

2.1 Щодо сталості судової практики

Як зазначено у вступі, частина 1 ст. 36 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»¹ передбачає, що Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. На відміну від чинної редакції закону, ч. 1 ст. 38 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»² в редакції до 2016 р. визначала наступне: Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції України, який забезпечує єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. Таким чином, окрім єдності судової практики, під якою розуміють її однаковість, уніфікованість, предметом забезпечення Верховним Судом згідно до чинного законодавства України є сталість судової практики.

В п. 14 вищевказаного Висновку КРЄС [10] зазначається, що у країнах континентального права, як правило, потрібна консолідована й узгоджена низка судових рішень з певного питання (стала судова практика, *jurisprudence constant*) для того, щоб певна позиція мала значення. Звичайно, це не перешкоджає рішенням мати юридичну силу, коли верховний суд ухвалює його вперше у відповідному юридичному питанні, практика щодо якого ще не усталилася. Загальноприйнятим фактом є відсутність формули, відповідно до якої можна визначити момент, від початку якого судова практика може вважатися усталеною. Багато верховних судів у країнах континентального права на сьогодні є уповноважені відбирати справи з метою встановлення стандартів, які мають

¹ Закон України № 31 «Про судоустрій і статус суддів» від 20 червня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 18.06.2020).

Law of Ukraine No 31 “On the Judiciary and the Status of Judges”. (2020, June). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

² Там же, 2020

Ibidem, 2020

застосовуватися в подальших справах. Тому в цих справах навіть одне рішення верховного суду, яке було ухвалене з метою встановити прецедент, може вважатися авторитетною судовою практикою. Аналізуючи концепцію «усталеної судової практики», С. Шевчук вказує, що у більшості правових систем країн існують різні доктрини обґрунтування обов'язкової сили прецедентного права. Англосаксонська доктрина обов'язковості заснована на доктрині *stare decisis*, згідно з якою судді зв'язані при вирішенні справ раніше прийнятими прецедентами, тоді як у країнах романо-германського права застосовуються доктрини, що є аналогічними французькій *jurisprudence constant* (усталена судова практика), за якою низка раніше прийнятих та узгоджених судових рішень розглядається як переконливий доказ правильного тлумачення правової норми [19].

Хоча й у країнах континентального права судовий прецедент офіційно не визнається джерелом права, Європейський Суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), аналізуючи питання наявності підстав обмеження права, передбаченого ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод¹ (далі – КЗПЛ), згідно із законом Франції (рішення у справі «Kruslin v. France») зазначив, що не можна не враховувати відповідні усталені норми судової практики. Під терміном «закон» у пункті 2 статті 8 Конвенції та інших подібних положеннях Суд завжди розумів не «формальний», а «субстантивний» зміст; на думку Суду, він охоплює як нормативно-правові приписи нижчої, ніж законодавчі акти, категорії, так і неписане право. Незаперечно те, що рішення у справі Де Вільда, Оомса і Версипа стосувалося Сполученого Королівства, але, як слушно зауважив Уряд, було б неправильним перебільшувати розбіжність між країнами з правовою системою, побудованою за нормами загального права, та континентальними країнами. Статутне право, звичайно, також має важливе значення у країні із системою загального права. І навпаки, у континентальних країнах головну роль традиційно відігравало прецедентне право, причому такою мірою, що цілі галузі позитивного права здебільшого з'явилися на ґрунті постановлених судами рішень. Суд, безумовно, неодноразово брав до уваги норми прецедентного права таких країн. Якби Суд нехтував прецедентним правом, він підірвав би правову систему континентальних держав, майже так само, як рішення у справі «Санді Таймс» від 26 квітня 1979 року «потрясло б до самих підвалин» правову систему Сполученого Королівства, якби, постановляючи його, Суд виключив би загальне право з поняття «закону» (п. 29) [20].

З огляду на етимологічний зміст та нормативний контекст, у якому використовуються поняття «сталість» та «єдність» судової практики, видається, що сталість судової практики відображає константний стан єдиного правозастосу-

¹ Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 2 жовтня 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 18.05.2020).

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. (2013, October). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

вання, інакше кажучи, це «укорінена» єдність вирішення одних і тих само правових питань як прямий показник переходу кількості у якість; чим більше однакових судових рішень зі спірного правового питання, тим є більше підстав характеризувати таке правозастосування як стає. Єдність та сталість судової практики мають тісний зв'язок із забезпеченням права кожного на справедливий суд, створюючи для цього необхідне підґрунтя, що полягає у втіленні принципу правової визначеності та забезпеченні розумної прогнозованості судових рішень.

2.2 Щодо забезпечення сталості та єдності судової практики рішенням (постановою) Верховного Суду, що вирішує існуючу розбіжність у судовій практиці

Окремим засобом забезпечення сталості та єдності судової практики є рішення (постанови) Верховного Суду, що вирішують існуючу розбіжність у судовій практиці. В цьому контексті необхідно зазначити, що останнім часом непоодинокими стали випадки наявності суперечливих, а іноді й прямо протилежних правових позицій вищого судового органу щодо застосування тих чи інших норм законодавства. Одним із яскравих прикладів спірності у правозастосуванні є рішення питання правових наслідків відсутності в матеріалах кримінального провадження постанови про визначення слідчого або прокурора. Так, у постанові ККС ВС від 19.05.2020 р. у справі №490/10025/17 викладено позицію суду щодо необов'язковості винесення постанови про визначення певного слідчого або прокурора, у зв'язку з чим її відсутність в матеріалах кримінального провадження сама по собі не означає, що цей слідчий або прокурор не мав відповідних повноважень. Проаналізувавши чинне правове регулювання цього питання, суд в цій постанові зазначив, що виходячи з правила *casus omissus pro omissis habendus est*, він не вбачає підстав додавати до тексту закону не висловлену в ньому вимогу і вважає, що відсутність у відповідних положеннях, які прямо стосуються регулювання цього питання, згадки про необхідність постанови, означає необов'язковість такої постанови для визначення конкретного слідчого або прокурора, яким доручається виконання відповідних повноважень у певній справі. Також суд вказав, що відомості про те, які слідчі ведуть досудове розслідування і які прокурори здійснюють процесуальне керівництво, були внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Тривале проведення досудового розслідування, використання слідчими та прокурорами ресурсів своїх органів та інші фактори провадження свідчать про те, що розслідування і процесуальне керівництво цими особами проводилося за відповідними рішеннями керівників¹.

¹ Постанова Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду №490/10025/17 від 19 травня 2020 року URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/review/89621459> (дата звернення: 20.05.2020).

Проте в постанові ККС ВС від 17.06.2020 р. у справі № 754/7061/15 суд касаційної інстанції дійшов протилежного висновку з цього питання, зазначивши, що належним чином оформлена постанова про призначення прокурора, якою надаються повноваження конкретному прокурору на здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням у конкретному кримінальному провадженні, є обов'язковою. Тому виникає необхідність відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні від 19 травня 2020 року (провадження № 51-6116 км19) Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати. За таких обставин, з метою забезпечення єдності судової практики, кримінальне провадження щодо ОСОБА_1 підлягає передачі на розгляд об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду на підставі ч. 2 ст. 434¹ КПК України¹.

До сказаного слід додати, що остання з наведених нами позиція Верховного Суду щодо обов'язковості винесення постанови про призначення слідчого, прокурора була сформульована також і в низці інших більш ранніх за датою ухвалення постанов (зокрема, постанова від 19.04.2018 р. у справі № 754/7062/15-к; від 17.12.2019 р. у справі № 235/6337/18; від 05.02.2020 р. у справі № 676/5972/17 тощо). Цей приклад не тільки демонструє наявність протилежних рішень Верховного Суду, а відтак і відсутність єдності його практики з цього питання, але й зумовлює необхідність звернення до аналізу питання щодо механізму забезпечення єдності судової практики Верховним Судом, адже в одному випадку, як було показано вище, ухвалено рішення, яке є протилежним наявній практиці самого ж Верховного Суду з даного питання, в іншому – при необхідності відступу від позиції колегії суд ухвалив рішення про передачу кримінального провадження на розгляд об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду. Це також викликає питання щодо обов'язковості звернення суду касаційної інстанції до процедури передачі кримінального провадження, передбаченої статтею 434¹ КПК України², якщо він вважає за необ-

Resolution of the First Judicial Chamber of the Criminal Court of Cassation of the Supreme Court No 490/10025/17. (2020, May). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/review/89621459> (access date: 25.05.2020).

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України від 11 вересня 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.05.2020). Постанова Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду № 754/7061/15 від 17 червня 2020 року URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/review/89929110> (дата звернення: 21.06.2020).

Criminal Procedure Code of Ukraine. (2020, September). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. Resolution of the Third Judicial Chamber of the Criminal Court of Cassation of the Supreme Court No 754/7061/15. (2020, June). Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/review/89929110>

² Кримінальний процесуальний кодекс України від 11 вересня 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.05.2020).

хідне відійти від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, який було сформульовано Верховним Судом. Доречи, проблему наявності протилежних за висновками щодо застосування норми права рішень Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду наочно проілюстровано в багатьох публікаціях останнього часу, зокрема, адвоката О. Готіна [21; 22].

Як вже було зазначено, чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає передачу справи колегією Верховного Суду, що розглядає справу в касаційному порядку, на розгляд палати, об'єднаної палати чи Великої палати Верховного Суду, якщо суд, що розглядатиме справу в касаційній інстанції, вважатиме за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні палати, об'єднаної палати чи Великої Палати Верховного Суду (стаття 434¹). З моменту прийняття цих законодавчих положень вказаний інститут (що, по суті, складає сутність інституту «*overruling*», про який зазначалося вище) активно застосовується на практиці та виявив себе ефективним засобом забезпечення єдності судової практики.

Аналізуючи питання якості закону в контексті статті 1 Першого протоколу до Конвенції, ЄСПЛ у рішенні в справі «*Serkov v. Ukraine*» від 07.07.2011 р. зазначив: Суд визнає, що, дійсно, можуть існувати переконливі причини для перегляду тлумачення законодавства, яким слід керуватись. Суд, застосовуючи динамічний та еволюційний підходи в тлумаченні Конвенції, у разі необхідності може відходити від своїх попередніх тлумачень, тим самим забезпечуючи ефективність та актуальність Конвенції. Проте Суд не вбачає жодного виправдання для зміни юридичного тлумачення, з якою зіткнувся заявник. Насправді, Верховний Суд не навів жодних аргументів, щоб пояснити відповідну зміну тлумачення. Така відсутність прозорості мала обов'язково вплинути на довіру суспільства та віру в закон. З огляду на обставини цієї справи Суд вважає, що спосіб, у який національні суди тлумачили відповідні положення законодавства, негативно вплинув на їхню передбачуваність (п. 39,40 [23]). В п. 49 Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень зазначено, що судді повинні в цілому послідовно застосовувати закон. Однак коли суд вирішує відійти від попередньої практики, це слід чітко вказати в його рішенні [24].

В контексті розгляду питання передбаченого національним законодавством механізму забезпечення Верховним Судом сталості та єдності власної практики вбачається сенс звернути увагу на нормативну конструкцію статті 434¹ КПК України¹, яка, на наш погляд, імперативно передбачає необхідність передачі

Criminal Procedure Code of Ukraine. (2020, September). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹ Там же, 2020.

Ibidem, 2020.

справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду, якщо суд вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах. Іншими словами, встановлений статтею 434¹ КПК України¹ порядок подолання раніше сформульованої у відповідному висновку Верховного Суду правової позиції не передбачає, як нам видається, ухвалення колегією суду рішення з протилежною позицією, а спрямовує суд у напрямі використання іншого процесуального шляху – передачі кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої палати Верховного Суду. Дотримання цього порядку виключає ситуацію наявності діаметрально протилежних правових позицій колегій Верховного Суду з одного й того самого питання, що, безумовно, негативно позначається на правозастосовчій практиці, створюючи ситуацію правової невизначеності та підґрунтя для можливих зловживань в цій сфері. При цьому важливо підкреслити, що ініціатором відступу від висновку щодо застосування норми права може бути не тільки суд, а і сторони кримінального провадження (на яких в змагальному кримінальному процесі покладається тягар доведення касаційних вимог), мотивуючи наявність для цього підстав у відповідній скарзі, проте лише суд приймає рішення про необхідність звернення до процедури, передбаченої ст. 434¹ КПК України², в разі, якщо він вважає цей відступ виправданим.

З огляду на сказане, фахівці правильно образно зазначають, що у такий спосіб законодавець створив процедурний механізм подолання розбіжностей у правових підходах Суду шляхом створення розширених колегій для «суду над судом» [7]. Продовжуючи цю тезу, логічно презюмувати, що якщо єдиним способом подолання колізії правових позицій Верховного Суду є спрямування судом кримінального провадження для розгляду палатою, об'єднаною палатою чи Великою Палатою Верховного Суду залежно від того, ким само було сформульовано висновок про застосування норми права у подібних правовідносинах, законодавець встановив тим само певну ієрархію правових позицій Верховного Суду, яка має дотримуватися у правозастосуванні. Тож, цілком правильною видається позиція, сформульована колегією суддів ККС ВС в постанові від 13.02.2019 р. у справі № 130/1001/17, а саме – виходячи з телеологічного (цільового), логічного й системного тлумачення положень статей 434¹–434² КПК України³ і статей 13, 36 Закону України «Про судоустрій і статус суд-

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України від 11 вересня 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.05.2020).

Criminal Procedure Code of Ukraine. (2020, September). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

² Там же, 2020

Ibidem, 2020

³ Там же, 2020

Ibidem, 2020

дів»¹, можна зробити висновок, що кримінальним процесуальним законом визначені процесуальні механізми забезпечення єдності судової практики, що полягають у застосуванні спеціальної процедури відступу від висновків щодо застосування норм права, викладених у раніше постановлених рішеннях Верховного Суду. Логіка побудови й мета існування цих процесуальних механізмів указує на те, що в цілях застосування норм права в подібних правовідносинах за наявності протилежних правових висновків суду касаційної інстанції слід виходити з того, що висновки, які містяться в судових рішеннях судової палати Касаційного кримінального суду, мають перевагу над висновками колегії суддів, висновки об'єднаної палати Касаційного кримінального суду – над висновками палати чи колегії суддів цього суду, а висновки Великої Палати Верховного Суду – над висновками об'єднаної палати, палати й колегії суддів Касаційного кримінального суду².

Наведений висновок суду, на нашу думку, цілком відповідає нормативній конструкції статті 434¹ КПК України³ і, по суті, відображає основну ідею, закладену законодавцем до цієї правової норми:

а) відступ від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах з огляду на конкретні обставини є цілком виправданим;

б) такий відступ має здійснюватися лише за встановленою законом процедурою;

в) можливість відступу від висновку залежно від складу суду, в якому його було прийнято, надається суду у складі більшої кількості суддів Верховного Суду, що й зумовлює «вищий ступінь значення» такого висновку.

Більш детальний розгляд вказаних положень передбачає необхідність зупинитися на наступному. По-перше, відступ від раніше сформульованої правової позиції суду в ряді випадків є цілком закономірним з огляду на наявність обставин, що безпосередньо впливають на таку правову позицію. Як зазначає суддя Касаційного адміністративного суду в складі Верховного Суду В. Кравчук, різні рішення – це іманентність практики, яка притаманна всім судовим системам. Єдність судової практики має на меті забезпечити однакове правотлумачення, іншими словами, дати шаблон, який потім знайде практичне за-

¹ Закон України № 31 «Про судоустрій і статус суддів» від 20 червня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 18.06.2020).

Law of Ukraine No 31 “On the Judiciary and the Status of Judges”. (2020, June). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

² Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду № 130/1001/17 від 13 лютого 2019 року URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79957847> (дата звернення: 14.05.2020).

Resolution of the Second Judicial Chamber of the Criminal Court of Cassation of the Supreme Court No 130/1001/17. (2019, February). Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79957847>.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України від 11 вересня 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.05.2020).

Criminal Procedure Code of Ukraine. (2020, September). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

стосування в подібних справах [25]. В п. 30 вищевказаного Висновку КРЕС вказано, що забезпечення рівності, єдиного тлумачення й застосування закону не повинні призводити до негнучкості закону та виникнення перешкод для його розвитку. Таким чином, вимога «подібні справи мають розглядатися подібно» не повинна сприйматися як абсолютна. Розвиток судової практики як такий не має протиставлятися належному відправленню правосуддя, оскільки неспроможність розвитку й адаптації судової практики створюватиме ризик перешкоджання реформуванню або вдосконаленню права. Зміни в суспільстві можуть викликати необхідність нового тлумачення закону і, таким чином, призвести до відмови від прецеденту, який вже існує. Більше того, рішення національних судів та органів, створених на підставі міжнародних договорів (таких як Суд ЄС або ЄСПЛ), часто також мають своїм наслідком необхідність відкоригувати національну судову практику [10].

По-друге, відступ від висновку суду щодо застосування норми права у подібних правовідносинах відповідно до чинного законодавства має здійснюватися лише шляхом передачі кримінального провадження, в якому суд вважає за необхідне відступити, на розгляд суду у більшій кількості суддів. Такий відступ закон передбачає лише для Верховного Суду, у зв'язку з чим у ст. 434¹, 434² КПК України¹ впроваджено підстави та окремі процедури для передачі кримінального провадження від колегії суду до палати, об'єднаної палати та Великої Палати Верховного Суду. Відповідно до ч. 3 ст. 434² КПК України питання про передачу кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду може бути вирішене до прийняття постанови судом касаційної інстанції.

Зазначений підхід видається досить чітким орієнтиром для правозастосовця, який має прийняти рішення за наявності різних висновків Верховного Суду щодо застосування норми права у подібних правовідносинах. Нарешті питання застосування правових позицій Великої Палати Верховного Суду у випадку відступу від висновку щодо застосування норми права вирішено в постанові самої ж Великої Палати Верховного Суду від 30.01.2019 р. у справі № 755/10947/17. Відповідно до цієї постанови, незалежно від того чи перераховані усі постанови, у яких викладена правова позиція, від якої відступила Велика Палата Верховного Суду, суди під час вирішення тотожних спорів мають враховувати саме останню правову позицію Великої Палати Верховного Суду².

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України від 11 вересня 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.05.2020).

Criminal Procedure Code of Ukraine. (2020, September). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

² Постанова Великої палати Верховного Суду № 755/10947/17 від 30 січня 2019 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79834955> (дата звернення: 19.06.2020).

Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court No 755/10947/17. (2019, January). Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79834955>.

ВИСНОВКИ

1. Одним із правових засобів забезпечення сталості та єдності судової практики є рішення Верховного Суду, що вирішують існуючу розбіжність у правозастосуванні.

2. Єдність та сталість судової практики мають тісний зв'язок із забезпеченням права кожного на справедливий суд, створюючи для цього необхідне підґрунтя, що полягає у втіленні принципу правової визначеності та забезпеченні розумної прогнозованості судових рішень. При цьому сталість судової практики відображає константний стан єдиного правозастосування, інакше кажучи, це «укорінена» єдність вирішення одних і тих само правових питань як прямий показник переходу кількості у якість.

3. Відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України, відступ від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах допускається лише за процедурою, передбаченою статтями 434¹, 434² КПК України, тобто для суддів Верховного Суду.

4. Виконання функційної ролі Верховного Суду щодо забезпечення сталості та єдності судової практики передбачає вимогу щодо сталості та єдності його власної практики, що виключає існування розбіжностей у його правових позиціях. Саме тому законодавець у статтях 434¹, 434² КПК України чітко визначив механізм вирішення таких розбіжностей, імперативно передбачивши необхідність передання кримінального провадження колегією Верховного Суду, що розглядає справу в касаційному порядку, на розгляд палати, об'єднаної палати чи Великої палати Верховного Суду, якщо суд, що розглядатиме справу в касаційній інстанції, вважатиме за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні палати, об'єднаної палати чи Великої Палати Верховного Суду. Дотримання цього порядку виключає ситуацію наявності діаметрально протилежних правових позицій колегій Верховного Суду з одного й того самого питання, яка, безумовно, негативно позначається на правозастосовчій практиці, створюючи підґрунтя для правової невизначеності та можливих зловживань в цій сфері.

5. Зазначений правовий механізм вирішення розбіжностей у практиці Верховного Суду відображає позицію законодавця щодо ієрархії правових позицій Верховного Суду. При цьому ключовою ідеєю є те, що можливість відступу від висновку щодо застосування норми права залежно від складу суду, в якому його було прийнято, надається суду у складі більшої кількості суддів Верховного Суду, що й зумовлює «вищий ступінь значення» такого висновку та застосування саме його в подальшій судовій практиці.

6. Іншим різновидом постановів Верховного Суду, що вирішують існуючу розбіжність у судовій практиці, є рішення Великої Палати, які спрямовані на

вирішення виключної правової проблеми та забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики. Повноваженням у цій царині вирішення спірності правових позицій наділена виключно Велика Палата Верховного Суду. З огляду на специфіку процедури передання кримінального провадження на розгляд Великої Палати Верховного Суду та критеріїв констатації виключного характеру правової проблеми, позначене питання потребує окремого розгляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Деменчук М. О. Механізми забезпечення єдності судової практики Верховним Судом. Юридичний вісник. 2020. № 1. С 66–70.
- [2] Нор В. Т., Бобченко Н. Р. Мотивованість судових рішень з передачі кримінального провадження на розгляд Об'єднаної та Великої Палат Верховного Суду та за наслідками касаційного розгляду. Право України. 2019. №9. С. 117–133.
- [3] Берназюк Я. О. (2020). Особливості забезпечення єдності судової практики та відступу від правових позицій верховного суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів). Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2020. №2(90). С. 77–89.
- [4] Leigh Anenson T. Statutory interpretation, judicial discretion, and equitable defenses. University of Pittsburgh Law Review. 2017. Vol. 79, No 1. P. 1–59.
- [5] Hazelton M. L. W., Hinkle R. K., & Spriggs J. F. The influence of unique information in briefs on supreme court opinion content. Justice System Journal. 2019. Vol. 40, No 2. P. 126–157.
- [6] Feldman A., Gill R. D. Power dynamics in supreme court oral arguments: The relationship between gender and justice-to-justice interruptions. Justice System Journal. 2019. Vol. 40, No 3. P. 173–195.
- [7] Williams R. J., Chergosky A. J. Teaching judicial politics through a supreme court simulation. Journal of Political Science Education. 219. Vol. 15, No 1. P. 17–36.
- [8] Liveriero, F., Santoro, D. Proceduralism and the epistemic dilemma of supreme courts. Social Epistemology. 2017. Vol. 31, No 3. P. 310–323.
- [9] Baliuk I., Namiasenko O. Issues of commercial jurisdiction in the context of courts specialization in Ukraine. Journal of Advanced Research in Law and Economics. 2019. Vol. 10, No 3. P. 703–710.
- [10] Висновок консультативної Ради європейських суддів №20 «Про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону» від 10 листопада 2017 року. URL: http://www.vru.gov.ua/content/file/Висновок_КРЄС_20.pdf (дата звернення: 23.06.2020).
- [11] Bonica A., Woodruff M. J. A common-space measure of state supreme court ideology. Journal of Law, Economics, and Organization. 2015. Vol. 31, No 3. P. 472–498.
- [12] Marietta M., Farley T. Supreme facts: The prevalence and justification of social facts in landmark decisions of the supreme court. Journal of Law and Courts. 2016. Vol. 4, No 2. P. 243–265.
- [13] Dzhepa Y. A., Boyko V. B., Yasynok M. M., Kvasha O. I., Klochko A. M. Group claim: The reality and possibilities of adaptation to the procedural legislation on the example ukraine. International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology. 2020. Vol. 11, No 6. P. 400–410.

- [14] Parera E. P., Pujolràs A. P. Jurisprudence on supreme court: Second half of 2018. *Revista De Llengua i Dret*. 2019. Vol. 71. P. 327–340.
- [15] Davies P. S. Interpretation and implication in the supreme court. *Cambridge Law Journal*. 2019. Vol. 78, No 2. P. 267–270.
- [16] Torres J. L. Evidence law: From judicial sovereignty to respectful control by supreme court. *Revista De Derecho*. 2017. Vol. 30, No 1. P. 311–331.
- [17] Pryor T. (2017). Using citations to measure influence on the supreme court. *American Politics Research*. 2017. Vol. 45, No 3. P. 366–402.
- [18] Pons Parera E., Pou Pujolràs A. (2016). Supreme court jurisprudence. *Revista De Llengua i Dret*. 2016. Vol. 66. P. 333–353.
- [19] Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. Київ: Реферат, 2007. 396 с.
- [20] Рішення Європейського суду з прав людини №11801/85. Справа «Крюслен проти Франції» URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-102089> (дата звернення: 08.06.2020).
- [21] Готін, О. Полярність «верховних» поглядів. Закон і бізнес. 2020. №28(1482). С. 1, 11.
- [22] Готін О. Дискреція помилки. Порушення правил територіальної підсудності: як ВС учергове створив проблему. Закон і бізнес. 2020. №29(1483). С. 6.
- [23] Рішення Європейського суду з прав людини №39766/05. Справа «Серков проти України» URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-105536> (дата звернення: 08.06.2020).
- [24] Висновок №11 (2008) консультативної Ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень від 18 грудня 2008 року. URL: https://court.gov.ua/userfiles/vism_11_2008.pdf (дата звернення: 08.06.2020).
- [25] Кравчук В. Принципи – наше все: топ-5 неписаних правил адміністративної юстиції. Закон і бізнес. 2020. №26(1480). С. 11.

REFERENCES

- [1] Demenchuk, M. O. (2020). Mechanisms for ensuring the unity of judicial practice by the Supreme Court. *Legal Bulletin*, 1, 66-70.
- [2] Nor, V. T., & Bobechko, N. R. (2019). Motivation of court decisions on the transfer of criminal proceedings to the Joint and Grand Chambers of the Supreme Court and the consequences of the cassation review. *Law of Ukraine*, 9, 117-133.
- [3] Bernazyuk, Y. O. (2020). Features of ensuring the unity of judicial practice and deviation from the legal positions of the Supreme Court (on the example of resolving public law disputes). *Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko*, 2(90), 77-89.
- [4] Leigh Anenson, T. (2017). Statutory interpretation, judicial discretion, and equitable defenses. *University of Pittsburgh Law Review*, 79(1), 1-59.
- [5] Hazelton, M. L. W., Hinkle, R. K., & Spriggs, J. F. (2019). The influence of unique information in briefs on supreme court opinion content. *Justice System Journal*, 40(2), 126-157.
- [6] Feldman, A., & Gill, R. D. (2019). Power dynamics in supreme court oral arguments: The relationship between gender and justice-to-justice interruptions. *Justice System Journal*, 40(3), 173-195.
- [7] Williams, R. J., & Chergosky, A. J. (2019). Teaching judicial politics through a supreme court simulation. *Journal of Political Science Education*, 15(1), 17-36.

- [8] Liveriero, F., & Santoro, D. (2017). Proceduralism and the epistemic dilemma of supreme courts. *Social Epistemology*, 31(3), 310-323.
- [9] Baliuk, I., & Namiasenko, O. (2019). Issues of commercial jurisdiction in the context of courts specialization in Ukraine. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 10(3), 703-710.
- [10] The Consultative Council of European Judges No. 20 “On the role of courts with respect to the uniform application of the law”. (2017, November). Retrieved from http://www.vru.gov.ua/content/file/Висновок_КРЕС_20.pdf
- [11] Bonica, A., & Woodruff, M. J. (2015). A common-space measure of state supreme court ideology. *Journal of Law, Economics, and Organization*, 31(3), 472-498.
- [12] Marietta, M., & Farley, T. (2016). Supreme facts: The prevalence and justification of social facts in landmark decisions of the supreme court. *Journal of Law and Courts*, 4(2), 243-265.
- [13] Dzhepa, Y. A., Boyko, V. B., Yasynok, M. M., Kvasha, O. I., & Klochko, A. M. (2020). Group claim: The reality and possibilities of adaptation to the procedural legislation on the example ukraine. *International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology*, 11(6), 400-410.
- [14] Parera, E. P., & Pujolràs, A. P. (2019). Jurisprudence on supreme court: Second half of 2018. *Revista De Llengua i Dret*, 71, 327-340.
- [15] Davies, P. S. (2019). Interpretation and implication in the supreme court. *Cambridge Law Journal*, 78(2), 267-270.
- [16] Torres, J. L. (2017). Evidence law: From judicial sovereignty to respectful control by supreme court. *Revista De Derecho*, 30(1), 311-331.
- [17] Pryor, T. (2017). Using citations to measure influence on the supreme court. *American Politics Research*, 45(3), 366-402.
- [18] Pons Parera, E., & Pou Pujolràs, A. (2016). Supreme court jurisprudence. *Revista De Llengua i Dret*, 66, 333-353.
- [19] Shevchuk, S. (2007). *Judicial lawmaking: world experience and prospects in Ukraine*. Kyiv: Referat.
- [20] Judgment of the European Court of Human Rights No. 11801/85 “Case of Kruslin v. France”. (1990, April). Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-102089>.
- [21] Hotin, O. (2020). Polarity of “supreme” views. *Law and Business*, 28(1482), 1, 11.
- [22] Hotin, O. (2020). Error discretion. Violation of the rules of territorial jurisdiction: how the Supreme Court once again created a problem. *Law and Business*, 29(1483), 6.
- [23] Judgment of the European Court of Human Rights No. 39766/05 “Serkov v. Ukraine”. (2011, July). Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-105536>.
- [24] Opinion no.11 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the quality of judicial decisions. (2008, December). Retrieved from https://court.gov.ua/userfiles/vism_11_2008.pdf
- [25] Kravchuk, V. (2020). Principles are our everything: top 5 unwritten rules of administrative justice. *Law and Business*, 26(1480), 11.

Ольга Георгіївна Шило

Доктор юридичних наук, професор

Головний науковий співробітник відділу

дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
61000, вул. Пушкінська, 49, Харків, Україна

Наталія Валеріївна Глинська

Доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
Завідувачка відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоу-
строю
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
61000, вул. Пушкінська, 49, Харків, Україна

Olha H. Shylo

Doctor of Legal Sciences, Professor
Chief Researcher of the Department of the Problem of Criminal Procedure and
Judiciary
Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems
National Academy of Law Sciences of Ukraine
61000, 49 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine

Nataliia V. Hlynska

Doctor of Legal Sciences, Chief researcher
Head of the Department of the Problem of Criminal Procedure and Judiciary
Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems
National Academy of Law Sciences of Ukraine
61000, 49 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine

Стаття надійшла / Submitted: 22/04/2020
Доопрацьовано / Revised: 18/08/2020
Схвалено до друку / Accepted: 01/09/2020